

eszközök láthatók, egy másikban családi fényképek, okiratok, a középső terem időszakos kiállítások helye lehet, a negyedik helyiségben eredeti örmény szobát rendeztünk be, az utolsó szobában pedig technikai leírások kaptak helyet. Ezenkívül az épület hátsó részében egy nagyobb termet alakítottunk ki gyűlések, megbeszélések számára” – mutatta be az emlékházat *Ajtony Gábor*, a Szentháromság Alapítvány elnöke az avatóünnepségen.

Ferencz Tibort, Szépvíz polgármesterét kérték fel a szalagvágásra. „A község akkor élte fénykorát, mikor az örmények betelepültek, amit hoztak magukkal, azzal fel emelték az itt lévő közösséget” – hangsúlyozta az előljáró. Az ünnepi beszédekét követően a helyi plébános megáldotta a múzeumként is funkcionáló épületet.

Az örmény családi találkozó a kezdetekben egy misével kezdődött, mostanra pedig ilyen szép ünnepély lett belőle – büszkélkedett az egyik résztvevő. „Örömteli és megrendítő is egyben egy ilyen találkozó, emlékszem olyanra is, amikor 30–40 éve nem találkozott emberek ismertek egymásra” – mesélte *Nuridsány Zoltánné*, a budapesti XV. kerületi örmény kisebbségi önkormányzat elnöke, aki elmond-

Szépvíz polgármestere vágta el a szalagot, balról Ajtony Gábor elnök

ta: másfél évtizede tartják a kapcsolatot a szépvíziekkal.

„Az én édesapám és nagyapám is itt született Szépvízen, jelenleg Gyergyószentmiklóson élünk, minden évben visszajárunk az örmények találkozójára” – vallotta *Zakariás Éva Mária*. „Gyerekkoromban élet volt itt, nagyapám mesélte, hogy a most kultúrházként működő Kaszinóba gyűltek össze, és a gazdasági életéről beszéltek, szórakoztak. Ez a szokás teljesen kihalt, de most örvendek, hogy legalább felelevenítük” – mondta az örmény származású nő, miközben a kiállított családi fényképeket tekintette meg az emlékházban. Az örmény családi találkozó közös ebéddel és családiasabb hangulatú programokkal zárult. (*székelyhon.ro*, 2013. 08. 31.)

Október 6. Október 6. Október 6. Október 6. Október 6.

Szemtanú, ki jelen volt az aradi kivégzésnél

Schlesinger Jakab veszprémi lakos, ki a szabadságharcz kitörésekor kereskedő segéd volt Aradon, igen érdekes adatokat mond el egyik lapban az 1849. október 6-án történt kivégzésről. Ezekből mi is közlünk két adatot. Az Aradra vitt tábornokoknak fogóságuk ideje alatt Orth József kereskedő — kinek segéde Schlesinger volt — szállította a szükséges apróságokat. A megrendelt tárgyakat rendszeren egy szolga vitte, de evvel ment mindig Schlesinger is, ki ilyen alkalommal megbízásokat is kapott a tábornokoktól. Így Schlesinger csináltatta meg a gazdag Kiss Ernő eltört csibukszárát és igazította ki ugyanennek szinezüstből készült sakkfiguráit...

(*Armenia*, 1890 – eredeti írásmód)

Kiss Ernő

Boldogult Törös Tivadar munkatársunk a „Fővárosi Lapok”-ban (1895, október 8, kedd) a következő sorokat adta közre:

Oda lenn, Torontálban, a hol a falvak és a városok, úgyszólván telve vannak a Kiss Ernőről szóló legendákkal, a Karátsonyiak, Dánielek és Gyertyánffyak kastélyaiban éppen úgy, mint egyszerű házacskákban, avagy nyilvános helyeken, gyakran támad bús beszéd az aradi tizenhárom közül mesés gavallériájával kitűnt vértanúról, a kinek bitóján azért nem zöldelt ki a borostyán, mert sortűz teríté le őt a halálba...

Egyszer ismét róla hallottam. Magasztalták, a rajongás szárnyalásával emlegették tetteit, és a beszéd közbe olyan adat is vegyült, a mit Kiss tábornok életirója fontolóra kell, hogy vegyen, mert nagyon sok valószínűség készítheti erre. Egy pár érdekes, jellemző vonást azonban előre kell vetnem, hogy a Kiss Ernő nagy tragédiáját előidézett körülmény érthetőbb, tisztább képet kapjon.

Az már ismert, mesékbe való bőkezűség volt, melylyel Kiss Ernő elárasztotta ezredét, mint a Hannover-huszárok parancsnoka. Még a külföldön is híre terjedt, hogy az Uj-Pécson parancsnokló huszárezredes miként csináltatt az egész ezrednek a saját költségén egyenruhát; finomat, szépet, hogy egy-egy közhuszárja jobban festett a mondurban, mint egy más ezredből való kadét. Tisztjeit szerette, azok pedig imádták őt úgy, hogy minden gavallér huszártisztnek egyedüli vágya volt, hogy a Kiss Ernő ezredéhez jusson.

*

Egy alkalommal egy szegény kadétjából hadnagy lett. Abban az időben rengeteg pénz kellett ahhoz, hogy egy huszártiszt

kievipirozza magát. A szegény új hadnagnak minden örömét megkeserítette az a gond, hogy honnan teremtsen elő azt a mesés összeget?... Kiss Ernő, – ki nagyuri passzióval szeretett az ilyen helyzeteken segíteni, pár napra a kinevezés után feketére hívatta magához a hadnagyot.

– Tud tarokkozni? kérde Kiss a hadnagtól.

– Parancsára!

Az ezredes belenyult a dolmányába zsebébe és onnan hamarosan elővett valamit és a sapkája alá rejtette az asztalon.

Az első pártit annyiba játszott, a mennyi a sapkám alatt van! – mondá gyorsan a parancsnok és a szegény hadnagy hüledezése között osztani kezdett és játszott. Kiss Ernő természetesen mindent elkészített... és elvesztette a partit, mire fölemelte a sapkáját és ott komolykodott az asztalon teljes valóságában, egy ezres bankó...

– Terringettél, hadnagy úr! önnel nagy a szerencséje! – tetette a dolgot Kiss Ernő, de ma tovább nem játszunk, mert még koldussá lesz... mondá csillogó szemekkel, a felett való örömeiben, hogy a hadnagnon a nélkül segített, hogy katonai önértékében megalázta volna...

*

Rendkívül szerette egy Plaján nevű főhadnagyát. Derék, magyar érzelmű tisztje vala ez, és mindennapos vendége a Kiss asztalának Egy izben ebéd után, a házi-gazda a dohányzóba vonult vissza vendégeivel. Egyik asztalkán, egy káprázatos szépségű hamutartó állott. Telisteli volt rakva drágakövekkel, míg maga a hamutartó az ötvös művészet remeke volt.

Nos főhadnagy úr, fordult társalgás közben kedvencéhez Kiss Ernő, találja ki, mi volt az ára ennek a hamutartónak?

– Nem tehetem, nem értek hozzá, szabadkozott Plaján főhadnagy.

– Csak próbálja meg, mert ha eltalálja, önnek adom.

Erre a nagy ígéretre a főhadnagy is összeszedte magát, és elkezdett találmokra számokat mondogatni:

– Ezer forint.

– Sokkal több!

– Háromezer...

– Följebb!

– Ötezer...

– Négyszer annyi!... segített neki a gavalér házigazda, mire Piáján főhadnagy szinte megszedülve az örömtől mondta ki az előre sejtetett számot:

– Húszezer forint!

– Eltalálta! ... Itt van, az öné! . . .

A szerencsés tiszt aztán évek multán végig csinálta Kiss Ernő oldala mellett a szabadságharcot és mikor az aradi várból, hosszú fogságból kijött, úrrá tette – a hamutartó.

*

De mielőtt Kiss Ernő is rálépett volna a megszentelt emlékezetű tizenháromnak az útjára, megjelent a temesvári hadosztályparancsnok a garnisonban és megvizsgálta az Új-Pécsen állomásozó huszárságot. A legénység, a Kiss Ernő által csináltatott dísz-uniformisban rukkolt ki, hogy annál nagyobb hatást tegyen a legenda szerint – Haynaura. Mikor aztán a bresciai hiéna meglátta a legénységen a tündöklő ruhát, szörnyű düh fogta el és oda fordult Kiss Ernőhöz: – Micsoda komédia ez, parancsnok úr?! Jegyezze meg magának, hogy ez nem az ő felsége uniformisa. Ez hamis! Az igazi uniformis az, a mit a császártól kaptak.

Ha még egyszer ebben a maskarában látom őket, önt fogom szigorú felelősségre vonni! Adieu!...

És éppen sarkantyút akart adni a lovának, midőn a Kiss Ernő hangját hallja, ki idegesen szól oda segédtsíjének:

– Főhadnagy úr! Vegye tudomásul jövőre, hogy mikor én tartok szemlét a legénység fölött, akkor díszuniformisban vonuljanak ki, ha pedig a hadosztály parancsnok úr jön, akkor komisz ruhában kell ki-rukkolni... Értette, főhadnagy úr?!

Haynau tajtékozott a dühtől, midőn e szavak után Kiss Ernő szalutált neki és szó nélkül ellovagolt.

El is követett mindent, de nem tudott Kiss Ernő ellen semmi fegyelmi büntetést kivinni, mert föl, egész az udvarig ismerték a nábob-parancsnokot, a huszártisztek eszményképét.

*

De jött a bosszú napja.

Kiss Ernő olt ült az aradi vár kazamatáiban a többiekkel, kiket eljegyeztek a vértanú-halálra. Haynau pedig Budán ítelt, és terjesztett kegyelemre a nemzet vasravert nagyjai közül, a kit akart. És a míg Világos után a Kiss Ernő kincseket érő ezüst- és aranyeműi is osztrák hadizsákmányul kerültek Temesvárra, és onnan senki se tudja – hova, az alatt Haynau nagy gondja volt a Kiss Ernő sorsára, és habár előkelő kezek nyultak igen magasra, hogy azt az embert a ki eszményképe volt a lovas- katonaságnak, és a ki annyit áldozott egykor a hadseregért – megmentsék – a fogságnak, hasztalan volt.

Rukkoltassa ki most komiszban a huszárságot...

Az első sortűz csak térdre ejtette Kiss Ernőt és bekötött szemekkel, testében három golyóval így várt tovább.

A vezénylő őrnagy halálsápadtan, alig tudta a második sortűzet rávezényelni a hősök hőségének a testére.

Sz. K.

(Armenia, 1900 – eredeti írásmód)

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (1. rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznaprá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

Több mint másfél évszázadig abban a kollektív (tév)hitben éltünk, hogy 1849. október 6-án – a felakasztott osztrák hadügyminiszter, Latour halálának évfordulóján – Aradon kivégzett 12 tábornok és egy ezredes (Lázár Vilmos) voltak a forradalom díszmártírjai, természetesen az első felelős kormány miniszterelnökével, a Pesten sortűzzel kivégzett Batthyány Lajos gróffal együtt. Szinte valamennyi iskolás számára gyötrelmes felidézni, pláne helyesen leírni a kacifántos neveket.

A többi – több mint száz – mártír emléke kiveszett a kollektív emlékezetből.

– A megtorlások időszakában, mely 1850 nyarán amnesztiákkal zárult le, 1849. október 6-a volt az a nap, amikor 24 óra leforgása alatt a legtöbben kerültek bitófára vagy kivégzőosztag elé. Az október 6-án kivégzettek között volt az ország első kormányfője, a honvédsereg 13 vezető személyisége: a tábornoki kar 40 százaléka – emlékezett Hermann Róbert hadtörténész.

Az újabb kutatásokból derült ki, hogy október 6-ának volt egy tizenötödik vértanúja is: a 3 éves gyermekét, majd a feleségét is elvesztő, szerencsétlen sorsú 30 éves Fekete Imre kőspallagi születésű gerillatizedes. Őt is az Újépület melletti fapiacon végezték ki golyó által reggel 7-kor, 11 órával Batthyány előtt. (Tudvalevő: a gróf sebet ejtett a nyakán, hogy ne tudják megszegyenyítésként felakasztani.)

* Népszabadság, 2012. október 7.

Feketének az volt a legsúlyosabb bűne, hogy '49 augusztusának elején „társtettesként” elfogta Achilles Gröllert, a cs. kir. 14. (Wohlgemuth) gyalogezred főhadnagyát, aki épp futárszolgálatot teljesített az orosz főhadiszállás és Bécs között. Fogságba ejtette, elvette a futártáskáját, majd szabadon engedte. A magyar politikai elitből többeket már jóval korábban vérépadra vittek.

Politikusok kötelen

Kilenc nappal a világosi fegyverletétel után, augusztus 22-én Aradon elsőként a törzstisztek közül Ormai (Auffenberg) Norbertet végezték ki, a szabadságharc csehországi születésű, német nemesi családból származó, 36 éves ezredesét. (Vécsey tábornok csak 21-én tette le a fegyvert; a széphalmi Kazinczy Lajos alezredes 25-én adta meg magát, s napra pontosan két hónappal rá, 29 évesen lőték agyon a vár sáncában. Az utókor szemében ő a „15. aradi vértanú”. Munkács várát 26-án engedték át védői az oroszoknak.) Egyetlen szűk napba belefért a boszszúhadjárat első kiemelt pere, az ítélet-hirdetés, annak megerősítése, a lelki vigasz megadása és a kötél általi kivégzés. A megtorlás örült gépezete Ormait kapta el először – derül ki Kedves Gyula alezredes kutatásaiból. Vajon miért pont ő vált felségárulás vádjával a megtorlások